

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2025-38-145-157>

УДК 376.011.3-051-056.2/.3

Миронова Світлана Петрівна,

доктор педагогічних наук, професор,

проректор з наукової роботи,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9418-9128>

myronova@kpmu.edu.ua

Марціновська Ірина Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2203-4047>

irinacor_ped@kpmu.edu.ua

ЗДАТНІСТЬ ДО ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. Стаття присвячена проблемі готовності корекційних педагогів до ефективного відстоювання як власних законних прав, так і прав інших учасників освітнього процесу, зокрема учнів з особливими освітніми потребами (учнів з ООП), їхніх батьків, колег. Аналіз наукових публікацій виявив недостатню кількість досліджень цієї проблеми в контексті специфіки спеціальної освіти. Метою публікації є представлення результатів дослідження, спрямованого на вивчення рівня поінформованості корекційних педагогів стосовно законних прав і механізмів їхнього захисту, ідентифікацію стратегій поведінки, які вони використовують у різноманітних конфліктних ситуаціях. Аналіз результатів дослідження свідчить, що, незважаючи на загальне розуміння терміну «булінг» корекційними педагогами, рівень обізнаності щодо поняття «мобінг» є нижчим. Значна кількість опитаних особисто були свідками проявів цькування в освітньому середовищі, зокрема щодо колег, учнів з ООП, їхніх батьків. При цьому, майже половина респондентів повідомили, що й самі неодноразово опинялися в неприємних ситуаціях, особливо під час інклюзивного навчання, де вони часто стикаються з недостатнім розумінням специфіки своєї роботи, її знеціненням. Аналіз типових реакцій на випадки цькування виявив, що значна частина опитаних схильна обирати пасивні стратегії поведінки, що негативно впливає на їхню самооцінку та емоційний стан. Більшість респондентів продемонстрували високий

рівень громадянської свідомості, висловили готовність активно захищати людину, яка стала жертвою булінгу в освітньому середовищі. Майже всі опитані вважають необхідним формування в учнів здатності до самостійного захисту власних прав, честі, гідності в різних життєвих ситуаціях. На підставі всебічного аналізу отриманих емпіричних даних були сформульовані практичні рекомендації з вдосконалення професійного розвитку корекційних педагогів, в тому числі й наведено приклад програми підвищення кваліфікації.

Ключові слова: професійна компетентність; захист прав; суб'єкти освітнього процесу; корекційні педагоги; діти з особливими освітніми потребами; мобінг; булінг.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Вагомою складовою професійної компетентності педагога є його здатність відстоювати як власні права, так і права інших учасників освітнього процесу. Захист праці вчителів, їхньої професійної честі й гідності; обов'язок поважати гідність, права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу передбачений, зокрема Законом України «Про освіту», іншими нормативними документами [1]. У професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» при описі трудової функції з партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу визначені вміння й навички щодо поваги прав людини й суспільних цінностей, вміння безконфліктної ненасильницької комунікації, конструктивної безпечної взаємодії, застосування основних стратегій поведінки щодо захисту власних прав [2, с. 6-7]. Також у цей стандарт включені окремі компетентності, спрямовані на дотримання меж співпраці з учасниками освітнього процесу, усвідомлення емоційних станів і потреб, як власних, так і колег та учнів, керування емоціями, дотримання етичної поведінки та ін. [2, с. 6-7]. Отож, висхідні документи свідчать, що педагогічні працівники мають бути готовими захищати свої права та поважати права інших. Вагомість визначеної проблеми підтверджується актуальними запитами педагогів щодо підвищення своєї кваліфікації з проблем мобінгу, булінгу; збільшення кількості публікацій з цієї теми в науковому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми мобінгу, булінгу як багатогранного соціально-психологічного явища досліджують і закордонні, і вітчизняні науковці, серед яких: Ф. Алзакер, А. Баумгартнер, Г. Гіні, В. Гончарук, К. Дамбах, Д. Олвеус, К. Колодей, О. Корабльова, Т. Красюк, Х. Лейман, Л. Розе-Краснор, Е. Руланн, Л. Найдьонова, П. Сміт, О. Качмар, А. Пікас, В. Теремецький, А. Федорченко, Х. Хайнеман та ін. Зокрема, авторами розглядається феномен мобінгу як форма психологічного насильства в трудовому колективі, систематично повторювана ворожа та неетична поведінка, спрямована на окрему особу з боку однієї або кількох осіб [4; 5]. У дослідженнях наголошується, що мобінг може призвести до зниження гідності особистості, погіршення психічного та фізичного здоров'я; вказується, що, хоча різні документи захищають права фахівців освіти, відсутні ефективні закони для запобігання мобінгу до того, як він

переросте у фізичну агресію. Автори підкреслюють складність доведення факту мобінгу, особливо якщо він здійснюється керівником [3; 6]. Аналізуються різні підходи до запобігання та подолання мобінгу, припускається, що повністю уникнути його майже неможливо через об'єктивні чинники, які можуть загострювати напруженість на робочому місці. Фахівцями досліджувались різні форми мобінгу, включаючи горизонтальний (між колегами) та вертикальний (від керівництва) мобінг, а також свідомий та несвідомий мобінг [5; 6]. Дослідження виявили причини мобінгу, зокрема: розподіл статусу в колективі, примітивні комунікаційні реакції, успадковані інстинкти, віковий розвиток, загальна культура і мораль. Зазначається, що мобінг може значно знизити економічну ефективність підприємств, причому помітний відсоток нових співробітників стикається з ним [5]. Усі науковці наголошують на необхідності розуміння та протидії мобінгу для створення здорового і продуктивного професійного середовища [3; 4; 6].

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є висвітлення результатів дослідження проблеми здатності педагогічних працівників до захисту власних прав і прав учасників освітнього процесу в теорії та практиці спеціальної освіти.

Завдання дослідження:

- здійснити теоретичний аналіз проблеми дослідження;
- дослідити рівень обізнаності корекційних педагогів щодо своїх прав та їх захисту;
- визначити стратегії, якими користуються корекційні педагоги при захисті своїх прав, прав учнів, батьків;
- сформулювати рекомендації з професійного розвитку корекційних педагогів задля формування здатності до захисту прав суб'єктів освітнього процесу.

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODOLOGY

Для реалізації завдань дослідження використовували теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел; анкетування; інтерв'ю; виконання практичних завдань; розв'язання проблемних ситуацій; якісний аналіз та методи математичної статистики для опрацювання одержаних результатів.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Теоретичний аналіз окресленої проблеми свідчить, що питання захисту прав корекційних педагогів та інших суб'єктів освітнього процесу в закладах спеціальної освіти цілеспрямовано не досліджувалися. Є окремі наукові пошуки щодо партнерської взаємодії

з батьками, колегами, в процесі якої можуть виникати питання захисту прав, професійної честі й гідності педагогічних працівників (В. Андрєєнкова, В. Байдик, Т. Войцях, О. Калашник, К. Муліка, П. Чарченко та ін.) [7; 8]. У контексті такої співпраці, що є ключовим елементом успішної реалізації освітніх завдань, неминуче можуть виникати ситуації, які зачіпають питання захисту законних прав, професійної честі та особистої гідності педагогів. Взаємодія з батьками, хоча й спрямована на забезпечення найкращих інтересів дитини, іноді може супроводжуватися конфліктами, непорозуміннями або необґрунтованими звинуваченнями на адресу педагога. Аналізуючи причини таких ситуацій, психологічні аспекти партнерської взаємодії, науковці розробляють стратегії ефективної комунікації та медіації для запобігання ескалації конфліктів та захисту професійної честі педагога [10; 11]. У окремих дослідженнях представлено особливості міжособистісних стосунків у педагогічному колективі, чинники, що впливають на їхню динаміку, шляхи формування здорового психологічного клімату та механізми захисту від неконструктивної поведінки колег [9; 10]. В дослідженнях звертається увага на те, що розподіл відповідальності, можливі розбіжності у підходах до навчання та підтримки дітей з ООП можуть створювати додаткові ризики для виникнення конфліктів та порушення професійної етики [8; 11].

Окремі публікації присвячені проблемам профілактики булінгу щодо дітей з ООП, протидії насильству в сім'ях, безконфліктному спілкуванню в умовах інклюзивного навчання (О. Балакірева, О. Яцишина та ін.) [9; 10; 11]. Зокрема, пропонуються напрями створення інклюзивного шкільного середовища, де панує атмосфера прийняття, поваги до різноманітності та нетерпимості до насильства [9]. Вказується на важливість підвищення обізнаності педагогів, батьків та однолітків про особливості дітей з ООП та формування у них емпатії та толерантності. Дослідження зосереджуються на розробці та оцінці ефективності спеціалізованих профілактичних програм, адаптованих до потреб цієї категорії дітей [10]. Особлива увага приділяється навчанню дітей з ООП навичкам самозахисту, розпізнавання ситуацій булінгу, звернення за допомогою. Протидія насильству в сім'ях, де виховуються діти з ООП, є ще однією важливою сферою досліджень. Публікації розглядають специфічні чинники ризику насильства в таких сім'ях, пов'язані зі стресом батьків, особливостями догляду за дитиною з ООП, соціальною ізоляцією та недостатньою підтримкою; пропонують програми підтримки для батьків, спрямовані на оволодіння ефективними стратегіями виховання, управління стресом, запобігання конфліктам [8; 10].

Практичне дослідження проводилося в навчально-реабілітаційних закладах, закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Під час анкетування, інтерв'ю, розв'язання практичних задач і проблемних ситуацій корекційними педагогами з'ясовували такі аспекти:

- розуміння термінів «мобінг», «булінг»;
- розуміння своїх прав на роботі;
- перебування в ситуаціях булінгу, мобінгу в якості свідка;

- наявність випадків цькування у власній професійній діяльності;
- вплив випадків булінгу на власну поведінку, емоції;
- стратегії поведінки у випадках цькування, необхідності захисту своїх прав;
- стратегії поведінки у випадках булінгу, насильства щодо дітей з ооп, батьків, колег;
- ставлення до формування життєвих навичок із захисту власних прав у дітей з інтелектуальними порушеннями.

У дослідженні взяло участь 92 корекційних педагоги, основний діапазон віку яких складав 30-50 років – 64% респондентів; 84% – мають стаж педагогічної роботи понад 20 років.

100% корекційних педагогів розуміють термін «булінг», називали його синоніми, зокрема: «цькування», «фізичне чи психологічне насильство», «образи інших людей», «агресивна поведінка щодо інших» та ін. Втім термін «мобінг» пояснили лише 72% опитаних, вказавши, що це: «цькування на роботі», «тероризм роботодавця», «психологічний тиск на робочому місці», «знецінення керівником» та ін.

92% опитаних вказали, що іноді були свідками цькування людей, насміхання над ними; 68% зазначили, що це стосувалося колег, батьків або дітей під час роботи, втім з поясненням, що це поодинокі випадки.

43% корекційних педагогів відповіли, що ніколи не відчували негативного ставлення до себе; 57% – визнали, що іноді потрапляли в негативні ситуації. Про такі ситуації частіше висловлювалися корекційні педагоги закладів інклюзивного навчання, вказуючи, що окремі вчителі ЗЗСО через нерозуміння сутності роботи вчителя-дефектолога чи асистента вчителя вважають цю діяльність незначущою, знецінюють роботу; наводили такі приклади: «мене «забували» запросити на педраду», «не виділяли місце в учительській, пояснюючи, що маю перебувати в своєму кабінеті», «якщо дитина, яку я супроводжую, погано себе поводи́ла, то звинувачували мене», «учні в інклюзивному класі насміхалися над дитиною і наді мною» та ін. Такі відповіді свідчать про ще наявні в суспільстві негативні стереотипи щодо дітей з ООП та інклюзивного навчання та необхідність їх руйнування.

Нас цікавило, як респонденти реагують на випадки булінгу загалом і мобінгу, зокрема (респонденти давали кілька відповідей, тому загальна сума є більшою за 100%). 43% опитаних зазначили, що не реагують на цькування. 28% відповіли що в них знижується самооцінка; 20% – засмучуються, плачуть; 16% – стають агресивними; 16% – не хочуть йти на роботу; 2% – ображають кривдників у відповідь. Зауважимо, цікавий виявлений взаємозв'язок у відповідях – однаковою виявилася кількість респондентів, які вказали, що не відчували мобінгу і тих, хто зазначив, що не реагує на нього. Це дозволяє припустити, що ставлення педагогів до образ, їхні певні характерологічні особливості впливають і на ставлення до них. Втім це припущення потребує додаткових досліджень.

36% опитаних вважають, що знають, як захищати свої права; 63% – обізнані частково; 1% – не володіють такими знаннями. Це свідчить про необхідність підвищення обізнаності корекційних педагогів з цього аспекту.

Відповіді на запитання «Як Ви будете захищати себе у випадках цькування, глузування?» були такими (респонденти могли давати кілька відповідей, тому загальна сума є більшою за 100%):

- 40% – взагалі ніколи не реагую на кривдників, мені до них байдуже;
- 36% – перестану спілкуватися з тим, хто мене цькує;
- 32% – не помічатиму, щоб уникнути конфлікту;
- 12% – поскаржуся на кривдника;
- 1% – ображу кривдника у відповідь.

Переважання пасивних стратегій самозахисту серед педагогів у відповідь на цькування та глузування може бути зумовлене кількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, це може відображати недостатню правову обізнаність педагогічних працівників щодо їхніх прав та ефективних механізмів захисту від психологічного насильства на робочому місці. По-друге, існуюча організаційна культура в освітніх закладах може не сприяти відкритому обговоренню та вирішенню конфліктних ситуацій, включаючи випадки цькування, що змушує педагогів обирати стратегії уникнення. По-третє, особистісні характеристики педагогів, такі як рівень впевненості в собі, наявність досвіду успішного подолання конфліктів та страх ескалації ситуації, можуть впливати на вибір пасивних моделей поведінки. По-четверте, недостатня підтримка з боку адміністрації закладу у випадках звернення щодо цькування може підривати мотивацію педагогів до активного захисту своїх прав. Поєднання цих чинників може створювати середовище, в якому пасивні стратегії самозахисту стають найбільш звичною реакцією на цькування, що підкреслює необхідність комплексних заходів для формування активної та правосвідомої позиції педагогів у питаннях протидії психологічному насильству.

Нас також цікавило, як будуть реагувати корекційні педагоги у випадках, коли стануть свідками цькування іншої людини. 76% опитаних відповіли, що стануть на захист цієї особи; 24% – покличуть на допомогу; 8% – не будуть втручатися в конфлікт; 1% – приєднаються до кривдника. Одержані результати свідчать про високий рівень свідомості корекційних педагогів та їхню здатність до захисту прав інших людей. Не зовсім зрозумілою є відповідь щодо приєднання до кривдника, але оскільки анкетування було анонімним, ми не мали можливості уточнити цю позицію в респондента.

Нам було важливо дізнатися думку корекційних педагогів щодо необхідності формування здатності до захисту своїх прав, честі й гідності в учнів з інтелектуальними порушеннями. 99% опитаних вважають, що такі знання і вміння в дітей формувати потрібно.

У рамках нашого дослідження корекційним педагогам було запропоновано практичні завдання, спрямовані на вивчення їхньої компетентності у сфері профілактики жорстокого поводження з дітьми з ООП, протидії насильству та розумінню механізмів

захисту прав освітян. Зокрема було використано інтерактивні вправи, кейс-стаді, рольові ігри та практичні завдання, максимально наближені до реальних педагогічних ситуацій і спрямовані на виявлення початкового рівня знань, розуміння та готовності педагогів до реагування на відповідні ситуації. Наведемо приклади таких завдань.

Вправа «Мозковий штурм. Мій внесок у безпечне середовище» слугувала індикатором усвідомлення педагогами власної ролі та відповідальності у створенні безпечного освітнього простору. Аналіз згенерованих ідей дозволив діагностувати спектр їхнього розуміння конкретних дій, спрямованих на профілактику насильства та підтримку дітей з ООП. Різноманітність та практична спрямованість респондентами запропонованих рішень свідчить про їхнє залучення та готовність до активних дій.

Вправа «Кейс-стаді. Розпізнай ситуацію» є ефективним інструментом для діагностики здатності корекційних педагогів ідентифікувати різні форми жорстокого поводження (фізичне, психологічне, сексуальне, недбалість). Аналіз обґрунтувань відповідей виявив глибину розуміння педагогами сутності кожного виду насильства, вміння співвідносити теоретичні знання з конкретними життєвими ситуаціями.

Вправа «Рольова гра. Спостережливий педагог» надала можливість оцінити практичні навички педагогів у виявленні потенційних ознак насильства у дітей з ООП через спостереження за невербальними сигналами і змінами у поведінці. Аналіз застосованих комунікативних стратегій, вміння ставити відкриті запитання засвідчив достатній рівень їхньої емпатії та готовності до чутливого спілкування з дитиною, яка може потребувати допомоги.

Вправа «Аналіз чинників ризику. Коло проблемної сім'ї» була спрямована на вивчення розуміння педагогами складних соціальних та економічних чинників, що можуть підвищувати ризик жорстокого поводження в сім'ях, де виховуються діти з ООП. Аналіз визначених чинників ризику показав глибину їхнього системного мислення, здатність до міждисциплінарного підходу в розумінні проблеми.

Вправа «Юридичний практикум. Правова ситуація» дала можливість оцінити рівень правової обізнаності корекційних педагогів у питаннях попередження жорстокого поводження з дітьми. Була виявлена потреба педагогів у поглибленні їхніх знань щодо законодавчих норм, алгоритму дій у цій сфері.

Загалом, аналіз результатів виконання запропонованих практичних вправ свідчить, що хоча компетентність педагогічних працівників у сфері профілактики жорстокого поводження з дітьми з ООП та протидії насильству є достатньою, все ж окремі її складові потребують розвитку.

Загальний аналіз одержаних результатів дозволив нам сформулювати рекомендації з професійного розвитку корекційних педагогів задля формування здатності до захисту прав суб'єктів освітнього процесу, зокрема:

- Формування здатності корекційних педагогів до захисту власних прав та прав учасників освітнього процесу має ґрунтуватися на нормативно-правових документах МОН України, в тому числі й на Професійному стандарті вчителя (позаяк Професійний стандарт вчителя-дефектолога відсутній), відповідних Кваліфікаційних характеристиках.

– Зміст підвищення рівня професійної компетентності має включати як аспекти відстоювання педагогами власних прав, професійної честі та гідності, так і аспекти захисту гідності, прав і свобод інших учасників освітнього процесу.

– Здатність до захисту прав всіх суб'єктів освітнього процесу полягає у безпечній взаємодії з колегами, дітьми, батьками, заснований на принципі недискримінації та поваги до особистості; володінні прийомами запобігання конфліктам в освітньому процесі; застосуванні відповідних стратегій поведінки щодо захисту власних прав, та захисту прав дітей в освітньому процесі.

Розвиток цієї здатності корекційних педагогів може відбуватися під час підвищення кваліфікації за спеціальними програмами. Наведемо, як приклад, розроблену нами програму **«Попередження та протидія насильства, жорстокого поводження з дітьми з особливими освітніми потребами та випадків домашнього насильства»**, обсягом 30 годин (1 кредит ЄКТС). **Мета:** підвищення методичного рівня професійної компетентності корекційних педагогів з питань попередження та подолання насильства в сім'ї, жорстокого поводження з дітьми з ООП, формування у педагогів навичок виявлення прихованих форм зазначених явищ у межах їхньої професійної діяльності. Під час реалізації програми пропонуємо розглянути такі **теми**:

1. Роль працівників закладів освіти в профілактиці жорстокого поводження з дітьми з ООП та протидії насильству.
2. Сутність та особливості феномену жорстокого поводження з дітьми.
3. Виявлення насильства щодо дитини з ООП: наочні та поведінкові ознаки, вікові особливості.
4. Чинники ризику насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.
5. Види та індикатори насильства щодо дітей та шляхи їхнього виявлення.
6. Нормативно-правове забезпечення попередження жорстокого поводження з дітьми.
7. Зміст та форми профілактики насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми з ООП.
8. Особливості соціального та психолого-педагогічного супроводу дитини, що постраждала від насильства, та її сім'ї.

Реалізація програми відбувається на лекціях, тренінгових заняттях; передбачає розв'язання практичних завдань, обговорення проблемних ситуацій.

Подібні програми варто розробляти й щодо інших складових здатності корекційних педагогів до захисту прав суб'єктів освітнього процесу.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Теоретичне та практичне дослідження проблеми підтверджує її актуальність, що підтверджується чинними нормативно-правовими актами у галузі освіти України, які

чітко визначають обов'язки педагогічних працівників щодо поваги прав та свобод усіх суб'єктів освітнього процесу, а також необхідність володіння вміннями захисту власних прав і гідності. Попри законодавче закріплення цих вимог, у теорії спеціальної педагогіки виявлена недостатня кількість досліджень цієї проблеми. Водночас, у науковому дискурсі наявні окремі роботи, що розглядають питання партнерської взаємодії між педагогами, батьками та учнями, в рамках якої неминуче можуть виникати ситуації, пов'язані із захистом прав та професійної честі. Також є окремі дослідження, присвячені профілактиці булінгу серед дітей з ООП та протидії різним формам насильства в освітньому середовищі.

Аналіз результатів дослідження показав, що, незважаючи на загальне розуміння терміну «булінг» корекційними педагогами, рівень обізнаності щодо поняття «мобінг» є значно нижчим. Значна кількість опитаних особисто були свідками різноманітних проявів цькування в освітньому середовищі, зокрема щодо їхніх колег, батьків учнів або самих дітей з ООП. При цьому, майже половина респондентів повідомили, що й самі неодноразово опинялися в неприємних або конфліктних ситуаціях, особливо в умовах інклюзивного навчання, де, як вони зазначали, часто стикаються з недостатнім розумінням специфіки їхньої роботи, її знеціненням з боку окремих вчителів. Аналіз типових реакцій педагогів на випадки цькування виявив, що значна частина опитаних схильна обирати пасивні стратегії поведінки, такі як: ігнорування кривдників або намагання уникнути відкритого конфлікту, що, своєю чергою, негативно впливає на їхню самооцінку та емоційний стан. Лише відносно невелика частка педагогів вважає, що володіє достатніми знаннями та навичками для ефективного захисту власних законних прав у подібних ситуаціях. Водночас, переважна більшість корекційних педагогів продемонстрували високий рівень громадянської свідомості, висловили готовність активно втручатися для захисту іншої людини, яка стала жертвою цькування чи насильства в освітньому середовищі. Майже всі опитані педагоги вважають вкрай вагомим формування в учнів необхідних знань і вмінь для самостійного захисту власних прав, честі й гідності. На підставі всебічного аналізу отриманих емпіричних даних були сформульовані конкретні практичні рекомендації щодо підвищення професійної компетентності корекційних педагогів у сфері захисту прав усіх суб'єктів освітнього процесу. Одним із шляхів такого розвитку вважаємо запровадження спеціальних програм підвищення кваліфікації, приклад якої наводимо.

Публікація розкриває лише окремі аспекти проблеми захисту прав учасників освітнього процесу і потребує подальших цілеспрямованих досліджень, зокрема щодо причин мобінгу і булінгу, механізмів та стратегій поведінки учасників освітнього процесу в закладах, де навчаються діти з ООП.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES(TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Закон України «Про освіту». Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>>.

2. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: Наказ МОН України №1225 від 29 серпня 2024 р. Доступно: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>.
3. Гончарук, В.В., 2020. Протидія мобінгу в трудових правовідносинах. *Вісник ХНУВС*, 3 (90), 70 – 77.
4. Качмар, О.В., 2016. Мобінг як різновид психологічного насильства в трудовому колективі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 58-61. Доступно: <https://kipt.sumdu.edu.ua/pdf/buling/mobing.pdf>.
5. Красюк, Т.В., Федорченко, А.О., 2023. Мобінг: причини виникнення та способи подолання. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*, 140-145. Доступно: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/27.pdf>.
6. Теремецький, В.І., Фастовець, Н.В., 2023. Правове регулювання адміністративної відповідальності за вчинення мобінгу в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*, 14, 84-89. Доступно: <https://surl.li/jbhkxg>.
7. Булінг: усвідомлення проблеми та визначення векторів її вирішення: методичні рекомендації, 2020. Муліка К.М., Чарченко П.С. Електронне видання. Полтава: ПОІППО, 45. Доступно: <https://surl.li/dxzvmn>.
8. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти, 2020.. Навчально-методичний посібник / Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О., 196. Доступно: <https://surl.li/lakksr>.
9. Балакірева, О., 2018. Насильство та булінг в освітньому середовищі. *Результати соціологічного дослідження: здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді (HBSC)*, 4, 38–43. Доступно: <https://sul.li/icjkgw>.
10. Попередження насильства в закладах освіти: методичний посібник для педагогічних працівників, 2020. Видання друге, доповнене та оновлене. Київ: Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 104. Доступно: <https://surl.li/jrmtjs>.
11. Яцишина, О. В., 2021. Управління закладом загальної середньої освіти в умовах інклюзії. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат: матеріали І Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 8 квітня 2021 р.), Тернопіль: ТНПУ, 211–213. Доступно: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18741/1/58_Yatsyshyna.pdf.

ABILITY TO PROTECT THE RIGHTS OF SUBJECTS OF THE EDUCATIONAL PROCESS AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF CORRECTIVE EDUCATION TEACHERS

Svitlana Myronova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
vice-rector for scientific work,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9418-9128>
myronova@kpnu.edu.ua

Iryna Martsinovska,

PhD in pedagogical sciences, Associate Professor,
Senior lecturer of Department of Special and Inclusive Education,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2203-4047>
irinacor_ped@kpnu.edu.ua

Abstract. The article is devoted to the problem of the readiness of correctional teachers to effectively defend both their own legal rights and the rights of other participants in the educational process, in particular students with special educational needs (students with SEN), their parents, and colleagues. An analysis of scientific publications reveals a lack of research on this problem in the context of the specifics of special education. The purpose of the publication is to present the results of a study aimed at studying the level of awareness of correctional educators regarding legal rights and mechanisms for their protection, and identifying the behavioral strategies they use in various conflict situations. Analysis of the research results shows that, despite the general understanding of the term "bullying" by correctional educators, the level of awareness of the concept of "mobbing" is lower. A significant number of respondents personally witnessed bullying in the educational environment, in particular against their colleagues, parents of students, and children with special needs. At the same time, almost half of the respondents reported that they themselves have repeatedly found themselves in unpleasant situations, especially in inclusive education, where they often face insufficient understanding of the specifics of their work and its devaluation. An analysis of typical reactions to bullying cases revealed that a significant portion of respondents tend to choose passive behavioral strategies, which negatively affects their self-esteem and emotional state. Most respondents demonstrated a high level of civic awareness and expressed their willingness to actively protect a person who has become a victim of bullying or violence in the educational environment. Almost all respondents consider it necessary to develop in

students the ability to independently protect their own rights, honor, and dignity in various life situations. Based on a comprehensive analysis of the empirical data obtained, practical recommendations were formulated to improve the professional development of correctional teachers, including an example of a professional development program.

Keywords: professional competence; protection of rights; subjects of the educational process; correctional teachers; children with special educational needs; mobbing; bullying.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* [Law of Ukraine "On Education"]. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>>.
2. *Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity»* [On the Approval of the Professional Standard "Teacher of General Secondary Education Institution"]: Nakaz MON Ukrainy №1225 vid 29 serpnia 2024 r. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>>.
3. Honcharuk, V.V., 2020. Prottydiia mobinhu v trudovykh pravovidnosynakh [Countering mobbing in labor relations]. *Visnyk KhNUVS*, 3 (90), 70 – 77.
4. Kachmar, O.V., 2016. Mobinh yak riznovyd psykhologichnoho nasylstva v trudovomu kolektyvi [Mobbing as a type of psychological violence in a labor collective]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*, 58-61. Dostupno: <<https://kipt.sumdu.edu.ua/pdf/buling/mobing.pdf>>.
5. Krasiuk, T.V., Fedorchenko, A.O., 2023. Mobinh: prychny vynyknennia ta sposoby podolannia [Mobbing: causes and ways to overcome it]. *Elektronne naukove vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo»*, 140-145. Dostupno: <<https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/27.pdf>>.
6. Teremetskyi, V.I., Fastovets, N.V., 2023. Pravove rehuliuвання administratyvnoi vidpovidalnosti za vchynennia mobinhu v Ukraini [Legal regulation of administrative liability for mobbing in Ukraine]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pravo*, 14, 84-89. Dostupno: <<https://surl.li/jbhkgx>>.
7. *Bulinh: usvidomlennia problemy ta vyznachennia vektoriv yii vyrishennia* [Bullying: Awareness of the Problem and Vectors for Its Resolution]: metodychni rekomendatsii, 2020. Mulika K.M., Charchenko P.S. Elektronne vydannia. Poltava: POIPPO, 45. Dostupno: <<https://surl.li/dxzvmn>>.
8. *Zapobihannia ta prottydiia proiavam nasylstva: diialnist zakladiv osvity* [Prevention and Counteraction to Violence: Activities of Educational Institutions], 2020. Navchalno-metodychnyi posibnyk / Andrieienkova V.L., Baidyk V.V., Voitsiakh T.V., Kalashnyk O.A. ta in. Kyiv: FOP Nichoha S.O., 196. Dostupno: <<https://surl.li/lakksr>>.
9. Balakirieva, O., 2018. Nasylstvo ta bulinh v osvitnomu seredovyshchi [Violence and bullying in the educational environment]. *Rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia: zdorovia ta povedinkovi oriientsatsii uchnivskoi molodi (HBSC)*, 4, 38–43. Dostupno: <<https://sul.li/icjkgw>>.

10. *Poperedzhennia nasylstva v zakladakh osvity: metodychnyi posibnyk dlia pedahohichnykh pratsivnykiv* [Prevention of Violence in Educational Institutions], 2020. Vydannia druhe, dopovnene ta onovlene. Kyiv: Blahodiinyi fond «Zdorovia zhinky i planuvannia simi», 104. Dostupno: <<https://surl.li/jrmtjs>>.

11. Iatsyshyna, O. V., 2021. Upravlinnia zakladom zahalnoi serednoi osvity v umovakh inkliuzii [Management of a general secondary education institution in the context of inclusion]. *Inklyuzyvna osvita: ideia, stratehiia, rezultat: materialy I Vseukrainskoi mizhdystsyplinarnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Ternopil, 8 kvitnia 2021 r.), Ternopil: TNPU, 211–213. Dostupno: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18741/1/58_Yatsyshyna.pdf>.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2025-38-157-170>

УДК 004.738.5:371.3(045)

Моцик Ростислав Васильович,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри комп'ютерних наук,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0947-3579>

rostislavkpnu@gmail.com

Коломієць Наталія Андріївна, кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Одеса, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5770-4805>

kolomiets.nat77@gmail.com

Ящук Олена Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії початкового навчання,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Умань, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3757-6025>

olenayashchuk15@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ У СТВОРЕННІ ЕФЕКТИВНОГО ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. У статті висвітлено можливості хмарних сервісів як інструменту трансформації сучасного освітнього процесу. Актуальність дослідження